

דין הדר בארבעת המינים לשיטת הרמב"ם

אברהם גארדימער

הנה הרמב"ם לא הזכיר בפירוש את דין הדר של ד' המינים בכל הל' לולב (הגם שהזכירו וביארו בפירוש המשניות - סוכה ג:א). הרמב"ם רק הזכיר וביאר את פרטי פסולי ד' המינים, כמו יבש, נפרצו עליו, נקטם ראשו וכו', אולם לא כתב שהם מדין הדר.

ותמוה מאוד, שהרי דרך הרמב"ם בכל ספר היד הוא למסור את הכללים ואת היסודות ואח"כ למנות את הפרטים. מאי שנא גבי ד' המינים, שהשמיט הרמב"ם את הכלל של הדר והביא רק את פרטיו?

ע'י בהל' לולב ח:א: ובשעת הדחק או בשעת הסכנה לולב היבש כשר אבל לא שאר המינים. עכ"ל. וע'י בס' הררי קדם (א:קכח), שביאר בשם מרן הגד"ד הלוי זצ"ל: ונראה דדעת הרמב"ם היא דפסול יבש מטעם הדר הוא, ולפיכך אינו נפסל אלא במקום שיש לולב מהודר ממנו, אבל בשעת הדחק שאין לך לולב אחר אלא יבש אף יבש הדר חשוב וכשר. ע"כ. כלו', דס"ל להרמב"ם דדין הדר הוא יחסי, שהגדרת הדר הוא ביחס לשאר לולבים הנמצאים.

מיהו, צריך יתר ביאור, שהרי כתב הרמב"ם: ובשעת הדחק או בשעת הסכנה לולב היבש כשר אבל לא שאר המינים - ושלא כש' הגאונים והרבה ראשונים שבכל ד' המינים יוצאים ידי חובתו בשעת הדחק, בין שפסולים משום יבש בין משום שאר פסולי אי-הדר. מאי שנא לולב [Me1] יבש משאר ד' המינים ומשאר פסולי אי-הדר לש' הרמב"ם, שאינם כשרים אפי' בשעת הדחק ודין הדר דידיהו היו בהחלט ולא יחסי?

הרי ביאר הב"ח (או"ח תרמט ד"ה ומ"ש והרמב"ם הכשיר לולב היבש וכו'): טעמו משום דהיתר שעת הדחק איתא בברייתא גבי לולב (סוכה לא. ושם): וסבירא ליה דדוקא לולב דמתקיים ביה הדר קצת מפני צורתו אף על פי שהוא יבש אבל שאר המינים לא מתקיים בהו הדר כל עיקר; ע"כ. וכן פי' נמי רבינו מנוח (הל' לולב ח:א ד"ה אבל לא שאר המינים). והכי משמע נמי בירושלמי (שם ג:א) גבי פסולי לולב: בעון קומי רבי אבינא יבשה ציציתו מהו. מה בינו לקטום. אמר לון זה הדר זה אינו הדר. ע"כ. הרי נ"ל ע"פ זה דס"ל להרמב"ם שבניגוד לשאר פסולי אי-הדר גבי שאר ד' המינים, לולב יבש אינו שונה כ"כ בצורתו ובמראיתו מלולב לח, ולהכי שאני וקיל דין הדר דידי' מדין הדר של שאר המינים ושל שאר פסולי אי-הדר.

יוצא דפליגי הראשונים ביסוד דין הדר. לרוב ראשונים, הדר הוא דין ביופי ד' המינים, כפשוטו. אולם להרמב"ם, הדר הוא דין בקיום ד' המינים כברייתו; חל פסול אי-הדר כשהתגרע המין מברייתו בדרך ניכר וחשוב. להכי קבעה תורה הגדרה אחרת וקלה בנוגע ללולב יבש, שהרי אין יבשות מגרעתו בדרך ניכר וחשוב בצורתו ובמראיתו מברייתו.

הנה ע'י ברמב"ם (הל' לולב ח:ז) בענין אתרוג: נקלף החיצון שלו שאינו מחסרו אלא ישאר ירוק כמות שהיא ברייתו אם נקלף כולו פסול ואם נשאר ממנו כל שהוא כשר. עכ"ל. מיהו, פי' רש"י (סוכה לו. ד"ה בכולה וד"ה במקצתה) להיפך, שאם נקלף כולו, כשר, ואם נקלף מקצתו, "פסול דמנומר הוא". הרי פליגי רש"י והרמב"ם כדנתב', שבענין שנקלף אתרוג במקצתו, לא נשתנה לגמרי מברייתו, וע"כ פסק הרמב"ם

שכשר (וזזהו שהדגיש, "אלא ישאר ירוק **כמות שהיא ברייתו**..."), הגם שלא הזכירה הגמ' ענין ברייתו), אולם פסק רש"י שפסול מפני שהוא מנומר, שהיא חסרון יופי.

ע"ע ברמב"ם שם (הל' ד): בריית עליו של לולב כך היא. כשהם גדלין גדלין שנים שנים ודבוקין מגבן וגב כל שני עליו הדבוקין הוא נקרא תיומת נחלקה התיומת פסול. ע"כ. איכא לאקשוויי אמאי ביאר הרמב"ם את דרך בריית עלי לולב; ה"ל למיכתב רק דין נחלקה התיומת ואולי לפרט את זיהוי התיומת. למה ביאר תחילה את דרך בריית עלי לולב? אלא אתי שפיר כפי הנתב' בשי' הרמב"ם, שפסול אי-הדר בד' המינים הוא גרעון בצורתן ובמראיתן מברייתן; לפיכך ביאר הרמב"ם את דרך ברייתן של עלי לולב, שהוא עיקרי בהגדרת פסולן.

(ונ' ששי' הרמב"ם מבוסס בדין גדלו בדפוס (סוכה לו): גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול אמר רבא לא שנו אלא כמין בריה אחרת אבל כברייתו כשר; ע"כ.)

יוצא דס"ל להרמב"ם שפסול אי-הדר אינו דין חסרון הידור כפשוטו, ונ' לתרץ שלכן לא נקט הרמב"ם את לשון הדר ככלל של פסולי ד' המינים בהל' לולב, שהרי אין לש' הדר מתאר היטב את פסוליו, דהא ס"ל להרמב"ם דפסול אי-הדר הוי גרעון בצורת ומראית ד' המינים מברייתן הרגילה ואינה מסמנת למעשה את חסרון ביפיון.

ונל"ב יתר דפלוגתת הרמב"ם ושאר ראשונים תליא אעיקרא דינא דנטילת לולב כל שבעה. עי' מה שביארנו בבית יצחק חוברת מ' (עמ' שלא-שלג), דס"ל להרמב"ם דמצות נטילת לולב כל ז' אינה נטילה של מצוה (בתורת דין ולקחתם לכם) אלא הריהי נטילה של שמחה (בתורת דין ושמחתם לפני ה' אלקיכם) ודמצות נטילה של מצוה (בתורת ולקחתם) נוהגת ביום ראשון לבד, ולהכי הכשיר הרמב"ם את ד' מינים פסולים אפי' במקדש אחר יום ראשון של חג (הל' לולב ח:ט), דלא בעינן לנטילה של שמחה חפצא של מצוה, ובכה"ג הוי לולב רק חפצא של שמחה. וביארנו שם נמי דפליג הריטב"א וס"ל דלמצות נטילת לולב כל ז' בעינן לולב בתורת חפצא של מצוה, שמצות נטילת לולב כל ז' הריהי נטילה של מצוה מדין ולקחתם, ודין ושמחתם הוא רק המשך מצות ולקחתם כל ז' במקדש (ששם היא עיקר מצותה, כדמשמעו דברי הריטב"א). לפיכך פסק הריטב"א שפסול אי-הדר שייך כל ז' במקדש. (וכ"ה שי' התוס' בסוכה כט: ד"ה בעינן הדר.)

ע"פ זה שפיר מתבאר מחל' הרמב"ם ורוב ראשונים בענין הדר. ס"ל להרמב"ם דפסולא דאי-הדר דמי לשאר פסולי חפצא של מצוה, דהיינו שנשתנה ונתגרע החפצא מצורתו ומראיתו הנכונה בדרך שנחשב לפסול כפי הגדרת התורה, ואין הדר דין מיוחד של יופי או של שום מעלה [Me2] מיוחדת אחרת. והיינו משום דמצות נטילת לולב בתורת ולקחתם הויא מצוה רגילה, דבעיא חפצא של מצוה רגילה; אולם כיון שמצות נטילה כל ז' הויא נטילה של שמחה, דהיינו שאין לה חפצא של מצוה אלא חפצא של שמחה משום שהמצוה היא לשמוח דרך נטילה ואין הלולב אלא **מכשיר** למעשה שמחה זו, לא שייכו בה הפסולים.

מיהו, ס"ל להריטב"א דשאני לולב משאר חפצא של מצוה, שכיון שעיקר מצותה היא במקדש, חל עליו חיוב דין הדר (יופי), **דומה לכלי מקדש**, שצריכים להיות מהודרים. וכן משתמע מלש' הריטב"א (סוכה כט: ד"ה לולב הגזול והיבש פסול): דאכלהו ד' מינין כתיב ושמחתם, לומר לשמוח לפני ה' בכל הד' מינין

כמו שכתובין, ומטעם זה פסלו לולב הגזול היבש ונקטם ראשו ונסדק ונפרצו עליו וכיוצא בהם בארבעת המינין; ע"כ. הרי סובר הריטב"א שדין הדר חל מחמת דין ושמחתם, והיינו כדנתב', דס"ל דד' מינין צ"ל מהודרין מפני שהם חפצא של מצוה שעיקרו במקדש, כמו כלי המקדש. להכי ס"ל להריטב"א ודעימ' דפסולא דאי-הדר אינו פסול רגיל כמו שאר פסולי חפצא של מצוה, אלא הריהו דין מיוחד של חסרון יופי הנגזר מפאת שייכות עיקר מצוה של ד' המינים למקדש, שחפצי מצותיו צ"ל מהודרים. משא"כ להרמב"ם, שסובר שאין יסוד דין נטילת ד' המינים כל ז' בתורת ושמחתם מעשה נטילה אלא מעשה שמחה, וד' המינים שלו הם רק מכשיר למעשה שמחה ולא חפצא של עיקר מצות נטילה, ולהכי לא בעינן חפצא של הידור ממש.